

УДК 336.71:001.895

С. В. Вахнюк, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

БАНКІВСЬКИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ І КРЕДИТУВАННЯ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються показники, що характеризують ступінь впливу банківської системи України на рівень інвестицій в основний капітал та кредитування приватного сектору. Пропонуються формули для їх розрахунку. Проводяться дослідження економічної сутності результатів застосування цих формул до статистичних показників поточного стану економіки України. Пропонуються форми реалізації елементів банківського механізму, які здатні підвищити значення індикаторів інвестицій в основний капітал та внутрішнього кредиту приватному сектору в Україні.

Ключові слова: економіка знань, індекс економічного та інституціонального режиму, валові інвестиції в основний капітал, внутрішній кредит приватному сектору.

Постановка проблеми. Рівень реалізації інтелектуальних можливостей суспільства в економіці країни характеризується системою показників економіки знань. Одним із таких показників є індекс економічного та інституційного режиму (Economic and Institutional Regime Index – EIRI), що дає загальну характеристику умов розвитку економіки і суспільства [9]. Цей показник комплексний і розрахунок його значення залежить від значень багатьох індикаторів, які визначені робочою групою Світового Банку в рамках спеціальної програми “Знання для розвитку”.

Банківська система країни здатна певною мірою впливати на деякі з цих індикаторів, стимулюючи тим самим процес розбудови економіки знань – найбільш прогресивної системи економічних відносин сьогодення. Зокрема такими індикаторами є валові інвестиції в основний капітал (Gross Capital Formation – GCF) та внутрішній кредит приватному сектору (Domestic Credit to Private Sector – DCPS). Перший характеризує частину ВВП, що відноситься до витрат на інвестиції в розвиток провідних галузей економіки країни, другий – частину ВВП, що відноситься до витрат на фінансове забезпечення внутрішнього приватного сектору. Дослідження можливостей змін у банківській системі України, здатних вплинути на підвищення значень цих індикаторів, актуальне в контексті розбудови економіки знань.

Аналіз останніх публікацій. Проблема орієнтації банківської системи на стимулювання практичної реалізації інтелектуального потенціалу суспільства підлягала дослідженню та обговорювалась в наукових публікаціях таких авторів, як О. В. Васюренко, В. П. Семиноженко, Т. А. Васильєва, Н. С. Поповенко, О. І. Лаврушин, Н. І. Валєнцева, І. Т. Балабанов, Дж. Фінерті, Дж. Хемпел. Однак, незважаючи на отриманні результати досліджень, певні аспекти зазначеної проблеми залишаються актуальними на теперішній час. Зокрема, в публікаціях досі не зустрічалися результати дослідження елементів банківського механізму, що дозволяють ефективно підвищувати рівень інвестицій в основний капітал та кредитування приватного сектору в економіці України.

Мета статті – дослідження можливих змін у банківській системі України з метою реалізації елементів банківського механізму, які здатні підвищити значення індикаторів інвестицій в основний капітал та внутрішнього кредиту приватному сектору.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на загальну структуру банківського механізму, представлену в роботі [4], ми сприймаємо його як систему, основу якої утворюють три взаємопов'язані ланки: управління організацією банківської системи, управління банківською діяльністю, управління банківським персоналом. Стосовно економіки знань принцип дії банківського механізму полягає у прагненні підвищити значення показників рівня її розвитку для країни (регіону) через форми реалізації цих ланок. Ступінь впливу банківської системи на індикатори інвестиції в основний капітал та внутрішнього кредиту приватному сектору визначає наявність та ефективність певних форм реалізації складових ланок зазначеного механізму.

Характеристику впливу банківської системи на значення індикатора інвестицій в основний капітал ми пропонуємо визначати на основі показника IB_{gcf} (Influence of the Banking on GCF). Цей показник визначає, наскільки динаміка кредитів юридичним особам у кредитно-інвестиційному портфелі банків країни відповідає динаміці інвестицій в основний капітал відносно загального обсягу ВВП. Розрахунок здійснюється за формулою (1).

$$IB_{gcf} = \frac{CBL_{cp}}{CBL_{cp} + \sqrt{(CBL_{cp} - \frac{CBL_{pp} \cdot GCF_{cp}}{GCF_{pp}})^2}}. \quad (1)$$

У ролі змінних формули 2 виступають: CBL_{cp} – банківські кредити юридичним особам за актуальний період (Corporate Banks Loans for

the current period); *CBLpp* – банківські кредити юридичним особам за попередній період (Corporate Banks Loans for the previous period); *GCFcp* – валові інвестиції в основний капітал актуального періоду (Gross Capital Formation for the current period); *GCFpp* – валові інвестиції в основний капітал попереднього періоду (Gross Capital Formation for the previous period). Змінна *CBLcp* являє собою середнє значення питомої ваги банківських кредитів юридичним особам у загальному кредитно-інвестиційному портфелі банків країни за рік, для якого проводиться розрахунок *IBgcf*; *CBLpp* – це аналогічне значення за попередній рік. Змінна *GCFcp* являє собою відношення інвестицій в основний капітал до ВВП за рік, для якого проводиться розрахунок *IBgcf*; *GCFpp* – це аналогічне значення за попередній рік.

Адекватність формули 1 була перевірена на основі використання даних, представлених у табл. 1. Результати розрахунку показника *IBgcf* та динаміку його зміни за попередні роки подано на рис. 1. Економічна сутність цих результатів полягає в тому, що наближення *IBgcf* до одиниці означає посилення орієнтації банківської системи України на інвестування підприємств, які відіграють ключову роль в національній економіці. Навпаки, наближення *IBgcf* до нуля вказує на невідповідність розміщення банківських активів державній політиці щодо інвестиційних пріоритетів. Розглянемо елементи банківського механізму та форми їх реалізації, які здатні віддалити *IBgcf* від 0 і наблизити до 1.

Таблиця 1

Початкові дані для розрахунку *IBgcf* та *IBdcp*s

Рік	ВВП, млрд. грн. [4]	Обсяг інвестицій в основний капітал, млрд. грн. [1]	Обсяг операцій із рефінансування банків, млрд. грн. [7]	Середнє значення кредитно-інвестиційного портфеля банків країни, млрд. грн. [5]	Середнє значення банківських кредитів юридичним особам, млрд. грн. [5]	Середнє значення банківських кредитів фізичним особам, млрд. грн. [5]
2005	441,5	93,1	12,0	125,5	78,3	23,2
2006	544,2	125,3	8,3	195,0	112,1	52,6
2007	720,7	188,5	2,5	342,2	180,9	109,3
2008	948,1	233,1	169,5	577,4	303,7	195,5
2009	914,7	151,8	64,4	674,0	368,7	234,7
2010	1 094,6	171,1	5,2	631,8	396,6	191,9

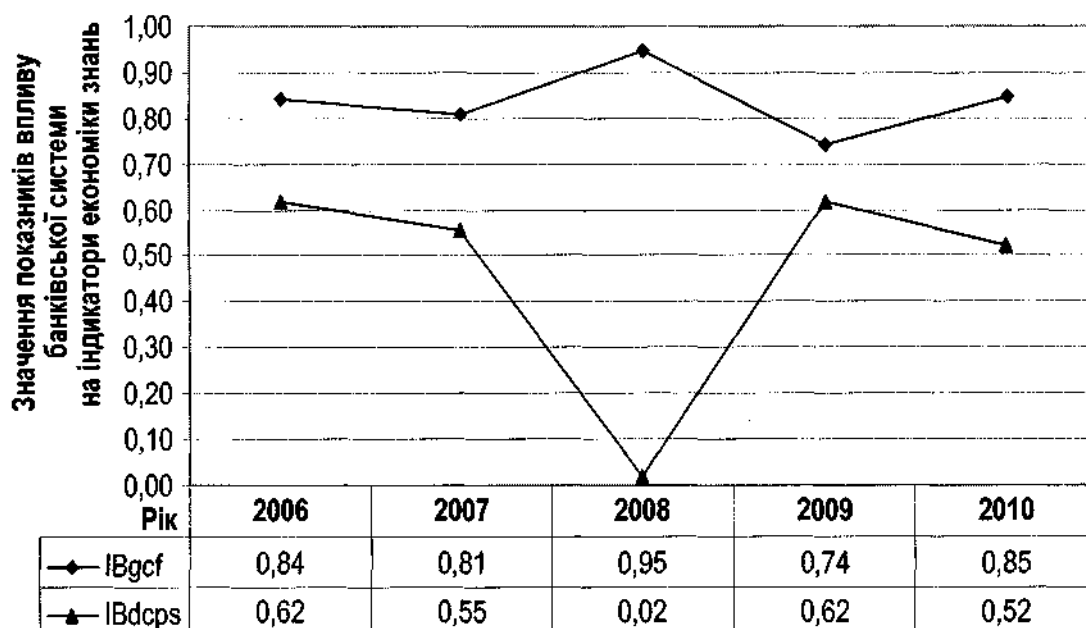

Рис. 1. Динаміка значень показників *IBgcf* та *IBdcp*

Першим елементом підвищення *IBgcf* у банківському механізмі є принципи організації в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в зміщенні пріоритетів з короткострокового позичання коштів підприємствам під заставу на довгострокове кредитування інвестиційних проектів, в яких платіжні зобов'язання забезпечуються грошовими доходами від функціонування цих проектів та активами, що з ними пов'язані.

Досягнення цієї мети вимагає наявності в банках надійної схеми прийняття рішень стосовно технічної та економічної життєздатності перспективних проектів зі створення нових та модернізації існуючих підприємств. Вона вимагає залучення різнопрофільних фахівців (інженерів, геологів, екологів та ін.) для поглибленої оцінки перспектив підприємств різних галузей і бізнес-спрямування. Така оцінка вимагає застосування складних методів фінансового моделювання: дохідного (методи DCF, VBM, APV, DDM), ринкового/порівняльного (аналіз угод, порівняльний аналіз компаній) і витратного підходів. Оплата результатів роботи експертів такого рівня є однією з найвищих і досягти їх прийнятної кількості може виявитись неможливим.

Найкращим підходом до вирішення цього питання, на нашу думку, буде створення загальної експертної системи – інвестиційного аналітика, база знань якої акумулюватиме знання максимальної кількості відповідних експертів. Програмні компоненти цієї системи повинні реалізувати пошук логічних висновків стосовно бізнес-планів досліджуваних

проектів та видавати кінцеві результати разом з детальним виявленням того, яким чином вони були отримані.

Другим елементом підвищення *IBgcf* у банківському механізмі є банківські методи в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації методів забезпечення банківських операцій з фінансування проектів розвитку підприємств провідних галузей економіки.

Специфіка цієї форми кредитування визначається тим, що дотримання гарантій та зобов'язань учасників проекту з виконанням основних етапів інвестиційного циклу покладається на компетенцію банку-кредитора. Зважаючи на масштабність довгострокових інвестиційних проектів, можна дійти висновку, що українські банки поодиноці навряд чи будуть здатні фінансувати їх повною мірою.

У цьому контексті прийнятним рішенням буде застосування методу синдикуваного кредитування, згідно з яким банк-ініціатор залучає до фінансування проекту інші банки (вітчизняні та закордонні). Відсоток за синдикуваним кредитом нараховується, як правило, за плаваючою процентною ставкою. Кредитний портфель проекту може включати в себе позики, різні за характером та умовами надання.

Третім елементом підвищення *IBgcf* у банківському механізмі є забезпечення розвитку банківської діяльності в ланці управління банківською діяльністю. Форма його реалізації полягає в підвищенні якості та конкурентоспроможності банківських послуг з проектного фінансування та відповідних банківських продуктів – способів проведення операцій з надання цих послуг споживачам. Ці банківські продукти поділяються на дві основні категорії: боргові та дольові. До боргових продуктів можна віднести: фінансовий лізинг, інвестування в статутний капітал, емісію облігацій, комерційні кредити, факторинг, форфейтинг. Проведення операцій дольового фінансування здійснюється через придбання акцій та дольової участі в уставному капіталі підприємств, що реалізують проекти.

Банківські продукти проектного фінансування боргової та дольової категорій різною мірою стимулюють підприємства до використання наявних у країні вільних грошових коштів, що знаходяться в банківських установах, для направлення їх в інвестиційні проекти. Стосовно боргових продуктів, то їх застосування в Україні здебільшого залежать від того, якими варіантами зниження ризиків інвесторів володіють самі підприємства. Зокрема, стосовно фінансового лізингу та інвестування в статутний капітал, які найбільш поширені в Україні, загальна сума кредиту обмежена розмірами забезпечення, виставленого позичальником.

Зважаючи на наведені факти, можна зробити висновок про те, що для економіки України більш прийнятними є банківські продукти проектного фінансування дольової категорії, згідно з яким банки отримують частину пакета акцій або частину статутного капіталу підприємства, яке здійснює управління об'єктом інвестиційної діяльності. Акцент на реалізації банківських продуктів саме цій категорії, на нашу думку, відіграватиме роль найбільш вагомий стимул для використання підприємствами можливостей проектного фінансування банківської системи країни і загалом до активного зрощування банківської і промислової сфери.

Характеристику впливу банківської системи на індикатор внутрішнього кредиту приватному сектору ми пропонуємо визначати на основі показника *IBdcps* (Influence of the Banking on DCPS). Цей показник визначає, наскільки динаміка кредитів фізичним особам в кредитно-інвестиційному портфелі банків країни відповідає динаміці чистих внутрішніх кредитів приватному сектору відносно ВВП. Чисті внутрішні кредити приватному сектору – це чисті кредити, які надаються Національним банком приватному сектору переважно через рефінансування комерційних банків [8]. Зважаючи на це визначення розрахунків *IBdcps* пропонується здійснювати за формулою (2):

$$IBdcps = \frac{PBC_{cp}}{PBC_{cp} + \sqrt{(PBC_{cp} - \frac{PBC_{pp} \cdot BR_{cp}}{BR_{pp}})^2}} \quad (2)$$

У ролі змінних формули (2) виступають: *PBC_{cp}* – банківські кредити приватному сектору за актуальний період (Private Banks Credits for the current period); *PBC_{pp}* – банківські кредити приватному сектору за попередній період (Corporate Banks Loans for the previous period); *BR_{cp}* – рефінансування комерційних банків за актуальний період (Bank Refinancing for the current period); *BR_{pp}* – рефінансування комерційних банків за попередній період (Bank Refinancing for the previous period). Змінна *PBC_{cp}* являє собою середнє значення питомої ваги банківських кредитів приватному сектору у загальному кредитно-інвестиційному портфелі банків країни за рік, для якого проводиться розрахунок *IBdcps*; *PBC_{pp}* – це аналогічне значення за попередній рік. Змінна *BR_{cp}* являє собою відношення загального обсягу операцій з рефінансування НБУ комерційних банків до ВВП за рік, для якого проводиться розрахунок *IBdcps*; *BR_{pp}* – аналогічне значення за попередній рік.

Адекватність формули (2) була перевірена на основі використання даних, представлених у табл. 1. Результати розрахунку показника $IBgcf$ та динаміку його зміни за попередні роки представлено на рис. 1. Економічна сутність цих результатів полягає в тому, що наближення $IBdcp_s$ до одиниці означає підвищення рівня узгодженості політики кредитування приватного сектору між елементами банківської системи країни. Навпаки, наближення $IBdcp_s$ до нуля вказує на невідповідність застосування комерційними банками коштів, отриманих з фінансової регуляторної системи країни через рефінансування, державним інтересам з розвитку приватного сектору економіки. Розглянемо елементи банківського механізму та форми їх реалізації, які здатні віддалити $IBdcp_s$ від 0 і наблизити до 1.

Першим елементом підвищення $IBdcp_s$ у банківському механізмі є функції забезпечення в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації функцій маркетингу, спрямованих на вивчення попиту приватного сектору на банківські кредити. На основі результатів маркетингових досліджень центральним банком країни визначаються обсяги і умови кредитування комерційних банків на наступний період.

У банківській системі України Національний банк відіграє роль “кредитора останньої інстанції”, до якого звертаються комерційні банки за кредитами (рефінансуванням) у разі виявлення дефіциту обов’язкових резервів. У результаті прийняття НБУ зобов’язання виконувати функції фінансового донора для комерційних банків у разі їх наближення до стану банкрутства стимулює утворення спрощених – спекулятивних схем ведення банківського бізнесу. Для таких схем характерними рисами є некерована кредитна експансія, нехтування заходами з управління ризиками, висока залежність від зовнішніх запозичень, інерційність валютної політики. Домінування спекулятивності в банківській системі призводить до кризових ситуацій, під час яких $IBdcp_s$ падає майже до 0 (див. рис. 1 – значення за 2008 р.).

Покращення ситуації в цьому питанні можливе, на нашу думку, внаслідок заміни акценту з апостеріорного методу рефінансування – кредитування по факту виникнення проблем на апріорний – кредитування згідно із запланованими обсягами. Планування обсягів та пріоритетів кредитування комерційних банків НБУ повинен здійснювати на основі маркетингових прогнозів. Базисом для цих прогнозів є дослідження попиту приватного сектору на банківські кредити, матеріали для яких доцільно збирати на рівні регіональних відділень комерційних банків у вигляді обов’язкових форм звітності. Планові обсяги потрібно

коригувати, враховуючи можливість появи необхідності в проблемному рефінансуванні, на основі статистики відповідних прецедентів.

Другим елементом підвищення *IBdcp*s у банківському механізмі є банківські методи в ланці управління організацією банківської системи. Форма його реалізації полягає в ефективній організації методів забезпечення операцій з рефінансування центральним банком країни комерційних банків, маючи за мету регулювання грошово-кредитного ринку та управління ліквідністю банківської системи. Найбільш поширеними методами проведення операцій з рефінансування комерційних банків є редисконтування векселів, ломбардний кредит (кредит під заставу цінних паперів), операції РЕПО (купівля у комерційних банків цінних паперів на умовах угоди про зворотний їх викуп) [6].

Для стимулювання утворення відносин, притаманних економіці знань, для України найбільш дієвим, на нашу думку, є кредитування комерційних банків, в першу чергу через купівлю і продаж державних цінних паперів (облігацій, казначейських векселів) у формі угод про зворотний викуп при настанні визначеного часу (РЕПО) і також через редисконтування векселів за умови, що вони мають не менше трьох підписів і помірний строк погашення (до шести місяців). Крім того, доцільним буде проведення цільових кредитних аукціонів, в яких беруть участь банки з наміром кредитувати підприємства, що здійснюють структурну перебудову, санацію виробництва і потребують державної підтримки.

Третім елементом підвищення *IBdcp*s у банківському механізмі є забезпечення розвитку банківської діяльності в ланці управління банківською діяльністю. Форма його реалізації полягає в підвищенні якості та конкурентоспроможності банківських послуг з кредитування приватного сектору економіки країни та відповідних банківських продуктів – способів проведення операцій з надання цих послуг споживачам. Найбільш прийнятна стратегія для досягнення цієї мети, на наш погляд, полягає у позбавленні домінуючої позиції стратегії розширення філіальної інфраструктури для поширення аудиторії кредитування в комерційних банках.

На сучасному етапі розвитку банківської справи більш привабливим виглядає використання технологій самообслуговування таких клієнтів, як РС-банкінг, Internet-банкінг, Mobile- банкінг, SMS-банкінг, WAP-банкінг, Phone-банкінг, Web-банкінг. В ідеалі зміна пріоритетів у просуванні банківських продуктів кредитування приватного сектору повинна сягати рівня повного самообслуговування клієнтів. Навіть у банківських філіях бажано передбачити відповідні робочі місця для клієнтів та наявність консультантів зі складу персоналу. Такий підхід

здатен стимулювати інтерес вітчизняного приватного сектору до кредитних пропозицій банківської системи.

Висновки. Визначення міри впливу банківської системи України на рівень інвестицій в основний капітал та кредитування приватного сектору можна на основі розрахунку показників *IBgcf* та *IBdcp*. Застосування елементів банківського механізму здатне підвищити значення *IBgcf* через надання пріоритетів проектному фінансуванню з використанням експертної системи оцінки інвестиційних проектів; фінансування проектів розвитку підприємств на основі методу синдикуваного кредитування; реалізація банківських продуктів з проектного фінансування через дольову участь в статутному капіталі проектних компаній. Застосування елементів банківського механізму здатне підвищити значення *IBdcp* через організацію маркетингової схеми адекватного кредитування НБУ комерційних банків на наступний період; забезпечення рефінансування НБУ комерційних банків на основі операцій РЕПО; надання пріоритетів технологіям самообслуговування клієнтів.

Список літератури

1. Інвестиції в основний капітал [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/statist/Macro/Cap_u.xls.
2. Клинцов В. Управленческие и технологические инновации [Электронный ресурс] / В. Клинцов, Е. Кузнецова, В. Чернявский. – The McKinsey Quarterly. – Режим доступа : http://www.mckinsey.com/russianquarterly/articles/issue21/01_0210.aspx.
3. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Особенности банковского менеджмента, содержание процесса управления, кредитный менеджмент [Электронный ресурс] / Экономические рефераты. – Режим доступа : <http://www.mabico.ru/referats/007983-1.html>.
5. Показники діяльності банків [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_archive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112.
6. Порівняльний аналіз механізмів рефінансування комерційних банків [Електронний ресурс] / Экономические рефераты. – Режим доступа : <http://www.mabico.ru/referats/000563-1.html>.
7. Річний звіт [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.
8. Савченко А. Г. Макроекономічна політика [Електронний ресурс] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А. Г. Савченко. – Неофіційний сайт КНЕУ. – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua/books/000152/inx14.php/>.
9. Knowledge Assessment Methodology [Электронный ресурс] / Knowledge for Development. – Режим доступа : <http://www.worldbank.org>.

Отримано 24.04.2012

Summary

In this article considered indicators that characterize the influence of the Ukrainian banking system to level of gross capital formation and credit to private sector. The formulas were proposed for calculating its. The economic substance of the results of applying these formulas to the statistical indicators of state Ukrainian economy was researched. We are proposing forms of implementation the elements of banking mechanism that can increase the indicators of gross capital formation and credit to private sector in Ukraine.